

**TARSUS ŞER'İYE SİCİLLERİ VE ARŞİV BELGELERİ İŞİĞİNDA
MENEMENCİOĞLU AŞİRETİ'NİN MİSİRLİLERE VE OSMANLI
DEVLETİ'NE İKİLİ YARDIM FAALİYETLERİ (1832–1841)**

Arş. Gör. Songül ULUTAŞ

Mersin Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü

songululutas@mersin.edu.tr

ÖZET

Çukurova, 1832–1841 yılları arasında dokuz yıl boyunca Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusunun işgali altında kalmıştır. Bu süreç içinde bölge aşiretleri arasında önemli bir nüfuz sahibi olan Menemencioğlu Aşireti hem Mısırlılar hem de Osmanlı Devleti için iki taraflı bir tutum içinde yardım faaliyetlerini yürütmüştür. En önemli faaliyetleri Mısırlılar için “jurnallik” yapmak ve onları Osmanlı Devleti'nden haberdar etmektir. Journallik yapımlarının yanı sıra Mısır ordusunun her açıdan işesini, yiyecek, hayvan, barınak ve askeri güçde büyük oranda sağlamışlardır. Ancak, Menemencioğlu Aşireti bu dönemde faaliyetlerini siyasi bağımlılıktan ileri gelen bir zorunluluk ile Osmanlı Devleti lehinde de yürütmüştür. Mısırlılarla eş zamanlı olarak Osmanlı ordusuna da benzer yardımlar yapılmıştır. Bu açıdan aşiretin bu dönemdeki faaliyetleri oldukça önemlidir. Bu tür faaliyetlerin yön bulmasında aşiretin ileri gelen beyleri büyük rol oynamışlardır. Sonuç olarak adı geçen aşiret, söz konusu isyanda karşıt iki taraf arasındaki çatışma durumundan, uygulamış olduğu denge politikası sayesinde çıkarları doğrultusunda faydalanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Mısır Sorunu, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, İbrahim Paşa, Çukurova, Menemencioğlu Aşireti.

**The Support Activities Of The Menemencioğlu Tribe To Ottoman State And
Egyptians In The Light Of Tarsus Ser'ıye Registers And Archival Documents
(1832–1841)**

ABSTRACT

During the nine years between 1832–1841, Çukurova was under military occupation of the Egypt army which was under the command of İbrahim Paşa who was the son of governor of Egypt Mehmet Ali Paşa. During this period, Menemencioğlu Tribe which was very influential among the tribes in the region and performed many functions both for the Ottoman State and Egyptians. Their most important activity was to work as informants to Egyptians and to give them information about Ottoman State. Besides working as informants they also supported the Egyptians by giving maintenance support. Their support which took the form of food, animal, shelter and military support. However, the activity of Menemencioğlu Tribe during this occupation was not one-sided. They also gave similar supports to the Ottoman State. The chiefs in the tribe played important roles in doing that. Consequently, above mentioned tribe made advantage thanks to its balanced policy which was implemented during the period of 1832–1841.

Key Words: The Ottoman State, Question of Egypt, Governor of Egypt Mehmet Ali Paşa, İbrahim Paşa, Çukurova, Menemencioğlu Tribe.

GİRİŞ

Bu araştırmanın amacı, Mısırlı İbrahim Paşa'nın Çukurova'yı işgal ettiği yıllarda Menemencioğlu Aşireti'nin iki yanlı yardım faaliyetlerini incelemektir. Adı geçen aşiret, faaliyetlerinin bir kısmını işgalci kuvvetlere destek vermek yönünde gerçekleştirmiştir. Faaliyetlerinin bir diğer boyutu ise Osmanlı Devleti'nden gelen yardım talebi doğrultusunda gelişmiştir. Temel amacımız, bu faaliyetlerin kimlere ne ölçüde yapıldığını saptamaktır. Bu saptamayı yaparken yararlanılan temel kaynakların başında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri yer almaktadır. Bu belgeler arasında özellikle İbrahim Paşa'nın yazmış olduğu mektuplar dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, ulaşılan belgeler arasında Osmanlı Devleti'nin yardım talebine ilişkin olanlar da bulunmaktadır. Bu arşiv belgeleri yanında söz konusu döneme ilişkin önemli kayıtların yer aldığı Tarsus Şer'ie Sicilleri yararlanılan temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Örneğin, Tarsus, İbrahim Paşa'nın idaresi altında iken kadı sicillerinde İbrahim Paşa'ya ait emirnameler de yer almaktadır. Bu emirnameler, İbrahim Paşa'nın bölge aşiretlerinden yardım talebine ilişkindir. Bu şekilde farklı kaynaklardan yararlanılarak bir karşılaştırma yapılmıştır. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda, işgal edilen yerlerden biri olan Tarsus'a ait Şer'ie Sicilleri'nden yararlanılmamış olması bir boşluk yaratmaktadır. Bu açıdan yapılan bu inceleme bahsedilen bu boşluğu doldurmaya yardımcı olmak amacını taşımaktadır. Böylece, söz konusu aşiretin iki taraflı faaliyetleri resmi belgelerle de ele alınmış olacaktır.

Araştırmada yararlanılan önemli bir diğer kaynak da Menemencioğlu Ahmet Bey tarafından 1861 yılında yazılan, *Menemencioğulları Tarihi* isimli aile tarihidir. Bu el yazması aile tarihinin yeni yazıya çevirisi, Yılmaz Kurt tarafından yapılmış ve 1997 yılında yayına hazırlanarak basılmıştır. Hatırat biçimindeki bu eser, Menemencioğulları ailesinin 1861 yılına kadar olan yaşamı hakkında bilgi vermektedir. Bir aile tarihidir ve öznel bir nitelik taşımaktadır. Aşiret üyeleri tarafından yazılan bu tür aile tarihlerine pek rastlanmamaktadır. Söz konusu yazma eserin içerdiği veriler, Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgeleri ve Tarsus Şer'ie Sicilleri'ndeki kayıtları destekler niteliktedir. Eserde, ayrıntılı bilgiler yer almasına rağmen Mısır kuvvetlerine yapılan yardımın ayrıntısına çok fazla değinilmemektedir. Bu yönden, yapılan inceleme, söz konusu gelişmelere ışık tutacak niteliktedir.

Böyle bir durumun ortaya çıkması, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda genel siyasi yapısıyla da ilişkilidir. Bu dönem, Osmanlı merkezî otoritesinin taşradaki etkisinin azaldığı ve yerel unsurların giderek güç kazandığı bir dönemdi. Taşradaki merkezî otoritenin zayıflamasına paralel olarak yönetimde yerel güçlerin giderek etkinleşmesi, ayanlık kurumunun hızla yaygınlaşmasına ortam hazırlamıştı¹. Yerel güçler, özellikle devletin siyasi karmaşa içinde olduğu dönemlerde, taşradaki hâkimiyetlerini silah olarak kullanıp siyasi üstünlük kurmaya çalışmışlardı. Bu durum, taşrada uzun süre idareyi ellerinde bulunduran ve hanedan kimliği taşıyan büyük ailelerin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Bu tip aileler, taşrada otorite boşluğunu doldurmaya çalışmaktaydılar. Miri mukataaların, has ve mukataa voyvodalarının mahalli ayan ve eşraflar tarafından yönetilmesi, bu grupların maddi açıdan

¹ Özcan Mert, "Osmanlı Devleti Tarihinde Ayanlık Dönemi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 6, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 175.

zenginleşmeleri ve nüfus alanlarının artması açısından etkili olmuştur². Böylece, 18. yüzyıldan itibaren taşrada eşraf ve ayan “hanedan”larının yerel güçler olarak sahneye çıkmalarıyla birlikte, merkezî otoritesini kaybetmiş bir Osmanlı İmparatorluğu meydana gelmişti³.

Söz konusu dönemde Çukurova Bölgesi de ayanlık mücadelelerinin sıklıkla yaşandığı bir bölgedir. Burada yerel otoriteyi elinde bulundurmak amacıyla ayanlık mücadelesinde bulunan büyük ailelere Menemencioğulları, Küçükaliogulları ve Kozanoğulları örnek olarak gösterilebilir⁴. Ayanların, Osmanlı merkezî idaresiyle olan iktidar mücadelelerine kendi aralarında yaşadıkları mücadeleler de eklenmektedir. Örneğin, Menemencioğlu Aşireti beylerinden Habib Bey ile Hasan Paşazade Ali Bey arasında ayanlık mücadelesi uzun yıllar sürmüştü⁵. Ayrıca, Menemencioğlu Aşireti kendi içinde de bir çekişme yaşamıştı. Mısırlılara yada Osmanlılara yardım etme konusunda, aşiret ikiye bölünmüştü. Ahmet Bey Mısır Ordusu tarafında bizzat yer alırken, Habib Bey bir süre Mısırlılara yardım etmiş, daha sonra Osmanlı tarafına meyletmişti. Bu tür kargaşa ortamlarından olumsuz yönden en fazla etkilenenler ise doğal olarak bölgede yaşayan halk olmuştur. Çünkü sıklıkla yaşanan ayanlık mücadeleleri, bölgede iç karışıklığa neden olurken aynı zamanda halkın güvenliğini tehdit edici bir ortam yaratmaktaydı. Örneğin, 1831’de Adana’dan Ulukışla’ya kadar olan yerlerde, eşkıya halka zulüm edip, can ve mal kaybına neden olmaktaydı. Bu durum üzerine Osmanlı hükümeti, bölgedeki Niğde, Tarsus ve Adana Sancaklarının idari görevlilerinden⁶ bu eşkıyaların bulunup idam edilerek bölgenin asayişinin sağlanmasını istemiş ve bu iş için gerekli görevlilerin (asker, ulak, tatar) gönderilmesi ve derbentler inşa ettirilmesi gerektiğini bildirmişti⁷.

Huzursuzluk yaratan ve güvenliği tehdit eden konar-göçerlerin bir yerde tutulmalarını sağlamak üzere derbentlere⁸ yerleştirilmesi daha yoğun bir şekilde

²Yücel Özkaya, “Merkezî Devlet Yapısının Zayıflamasının Sonuçları: Ayanlık Sistemi ve Büyük Hanedanlıklar”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 6, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 168.

³ Halil İnalçık-Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 537.

⁴ Mert, a.g.m., s. 176.

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), Hattı Hümayûn (H.H.), 452 /22379-G, Hicri (H.) 22 Cemâziye’l-âhir 1244 (M. 31 Aralık 1828, H.H., 452 /22379-M, H. 25 Cemâziye’l-evvel 1244 (M., 4 Aralık 1828), H.H., 444 /22244 /2, H. 15 Receb 1244 (M. 24 Ocak 1828).

⁶ Emirnamede belirtilen bu idari görevliler, adı geçen sancak kazalarının kadıları, naipleri, mütesellimleri, ayan ve memleketin ileri gelenleri, iş erleri ve Bereketli Madeni Emîni’dir.

⁷ TŞS., Defter No: 285, Belge No: 47, s. 43, H. 1248 (M. 1832).

⁸ Derbentler önemli geçit noktalarında bulunmakta idiler. Bugünkü anlamda polis ve jandarma kuvveti olmayan yolların ve geçitlerin güvenliği derbentçiler tarafından temin ediliyordu. Bu konuda bakınız: Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Derbent Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, 2. baskı, İstanbul, 1990, s. 9.

uygulanmaktaydı⁹. Konargöçerlerin yerleştirilmek istenmesi, Osmanlı'nın bu dönemde içinde bulunduğu karışık duruma çözüm arayışı çerçevesinde belli amaçlara dayanmaktaydı. 17. ve 18. yüzyıllarda izlenen iskân politikasının temelinde aşiretlerin başlarına buyruk hareketlerini önleme ve aşiret kaynaklı haydutluk ve eşkıyalığın artmasından doğan bozulmuş ekonomiyi düzeltme çabaları yatmaktaydı. Ayrıca devlet, aşiretleri iskân politikasıyla, tarımı yeniden canlandırmak, imparatorluğun sınırlarını tam olarak belirlemek ve kalelerin, hisarların, yolların ve köprülerin onarılması ve silahlı kuvvet sağlamak için yeni insan kaynaklarının yaratılmasını amaçlıyordu. Bu nedenle, aşiretin uygun bireyleri Osmanlı ordusuna alınıp, piyade taburlarının özel bölüklerinde eğitilmişlerdi¹⁰.

Gerek yerleşik hayattan gerekse aşiretlerinden ayrılan sekban ve sarıcalar, vilayet ayanlarının ihtiyaçları olan kuvvetlerin kolayca toplanmasına imkân veriyordu. Ayanlar, kendilerini korumakla sorumlu saydıkları göçebelerle, yerlerini öyle sağlamlaştırmışlardır ki varlıklarını devlete kabul ettirmek konusunda etkili en önemli unsur onlar olmuştur¹¹. Çukurova'da 19. yüzyılda güçlü ayan aileleri arasında yer alan Menemencioğlu Aşireti¹², kolluk gücünü aşiret askerlerinden oluşan kolluk güçleriyle sosyal ve ekonomik güvenliklerini sağlarken güçlerini arttırmak için farklı yollar da denemişlerdir. Örneğin, Mısırlılara yaptıkları yardım desteğiyle hem siyasi açıdan hem de ekonomik açıdan güç kazanma amacı gütmüşlerdi. Menemencioğlu Aşireti'nin Osmanlı merkezî idaresinden kurtulup, Mısırlıların idaresine girmek istemeleri büyük ölçüde bu nedenlere bağlanabilir. Ayrıca, Mısırlılara yardımları karşılığında, bölgenin yerel idaresini ellerine geçirmiş olmakla, iktidar mücadelesinde buldukları diğer büyük ailelere karşı da daha güçlü bir konuma geleceklerdi. Nitekim Mısır işgali

⁹ Selahattin Çetintürk, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yörük Sınıfı ve Hukuki Statüleri", *DTCF Dergisi*, cilt II, Ankara, 1943, ss. 115-116.

¹⁰ Reşat Kasaba, *Dünya, İmparatorluk ve Toplum, Osmanlı Yazıları*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 162; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s. 110.

¹¹ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s. 81.

¹² Menemencioğlu Ahmed Bey tarafından yazılan *Menemencioğulları Tarihi* adlı aile tarihinde, ailenin Anadolu Selçuklu devletinin kurucusu Süleyman Şah ile birlikte Horasan'dan gelerek Karaisalı ve çevresine yerleşmiş olduğu öne sürülmekte ise de bu bilgi kesinlik arz etmemektedir. Asıl yurtları İçel-Selendi-Karalar olarak bilinmektedir. Önce İçel taraflarına gelmişler daha sonra Adana'ya gelerek Nefs-i Menemenci denilen Solaklı ve Sarı Mehmed Tellî isimli yerleri yurt edinmişlerdir. Bozdoğanların belli başlı obalarından biri olan Menemenciler ilk önce Kusun, sonra da Karaisalı yöresine göç etmişlerdir. Yazın Niğde civarında Üç Kapılı Sahra'da yaylağa çıkarlarken, kışın Adana, Tarsus, Çakır, Kusun, Kozan ve Karaisalı çevresinde kalmışlardır. Menemencioğlu Ahmed Bey, *Menemencioğulları Tarihi*, (Yayına Hazırlayan: Yılmaz Kurt), Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. IX-XIII; Üçler Bulduk, "Bozdoğan Yörükleri ve Yaylak-Kışlak Sahaları", *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Tarsus 14 Mayıs 2000, Yör-Türk Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 80; Ahmed Akgündüz, (ve diğerleri), *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshab-ı Kehf*, Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, İstanbul, 1993, s. 236.

sırasında Menemencioğlu beyleri Çukurova'da mütesellimlik ve kapıcıbaşılık gibi önemli idari görevlerin başına getirilmişlerdir¹³.

Osmanlı Devleti'nde, aşiretlerin uygun bireyleri orduya alınarak piyade taburlarının özel bölüklerinde eğitilirlerdi ve bunların temel görevlerinden biri de olası bir isyan sırasında devletin ordusuna destek vermektir¹⁴. Devlet, merkezden uzak yerlerde çıkan isyanların bastırılmasında, bölge aşiretlerinin askeri birliklerinin daha etkili olabileceğini düşünüyordu. Bu nedenle, Çukurova'daki Mısır kuvvetlerini durdurmak için de bölge aşiretlerinin yardımına başvurmuştur. İşgalin ilk dönemlerinde, bölgenin içinde bulunduğu karışık durumun da etkisiyle, Menemencioğlu Aşireti de dâhil olma üzere bölge aşiretleri hangi tarafı destekleyecekleri konusunda bir tereddüt yaşamışlardır. Gerek Mısırlılar, gerekse Osmanlılar karşı tarafa yardım edilmemesi konusunda sık sık uyarıda bulunmaktaydı. Hatta tüm yöre halkı ve bölge aşiretleri üzerinde, yardım yaptıkları takdirde para ya da sürgün cezasıyla yaptırım uygulanmaya çalışılmaktaydı¹⁵. Bu nedenle Menemencioğlu Aşireti, yardım faaliyetlerini ikili yönde sürdürmekte ve her iki tarafa da bunu hissettirmemeye çalışılmaktaydı. Her ne kadar Osmanlı Devleti, Menemencioğlu Aşireti'nin Mısırlılara yaptıkları yardımlardan haberdar değilmiş gibi görünse de 1840 tarihli birçok emirnamede belirtildiği üzere Osmanlı hükümeti, Anadolu ve Rumeli'de Mehmet Ali Paşa'ya taraftarlık edenlerin varlığını bilindiğini ve devlete karşı alınan uygunsuz hareketlerin sahiplerinin cezalandırılacağını bildirmekteydi¹⁶. Osmanlı Devleti, Mısırlılara yardım konusundaki kesin tavrını, bu tür emirnamelerle çok açık bir şekilde belirtiyordu. Nitekim Osmanlı Devleti, Habib Bey'le İbrahim Paşa arasındaki yazışmalardan da haberdardı. Ancak, ilginç olan, Habib Bey'in bu tutumu dolayısıyla cezalandırılmak yerine, merkeze çağırılarak Osmanlı ordusuna dâhil edilip kazanılmaya çalışılmasıdır¹⁷.

Bu gerçekte, Mehmet Ali Paşa isyanı ve dolayısıyla Mısır Sorunu'nun Osmanlı Devleti için ne kadar önemli ve kritik bir durum yarattığının da bir göstergesiydi. Bu kritik duruma uygun olarak Menemencioğlu Aşireti beylerinin de bazı tereddütler yaşadıkları anlaşılmaktadır. Örneğin, Menemenci Aşireti Boy Beyi Ahmet Bey, İbrahim

¹³ Menemencioğlu Aşireti beyleri yörede birçok idari görevde yer almışlardır. Nitekim İbrahim Paşa'nın işgali döneminde Habib Bey de bir süre Tarsus Mütesellimliği görevinde bulunmuştur. Bkz. Menemencioğlu Ahmed Bey, a.g.e., s. XXI.

¹⁴ Yörüklerin, askeri teşkilat içerisinde icra ettikleri en önemli görev savaş ve isyan zamanlarında seferlere katılmaktır. Eşkinici, bağlı olduğu seraskerlerin, serasker de zaimin emrinde bu gibi seferlere katılırdı. Bkz. Mehmet İnbaşı, "Rumeli Yörükleri", *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Tarsus 14 Mayıs 2000, Yör-Türk Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 153.

¹⁵ Menemencioğlu Ahmed Bey, a.g.e., s. 135.

¹⁶ Talat Mümtaz Yaman, "Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın İsyanı Üzerine Anadolu ve Rumeli'ye Gönderilmiş Olan Bir Emirname", *Tarih Vesikaları Dergisi*, cilt I, sayı 6, Nisan 1942, s. 426.

¹⁷ BOA., H.H., 22679-A, 22679-B, Hicri 11 Cemâziye'l-evvel 1251 (Miladi 4 Eylül 1835), aktaran: Yılmaz Kurt, "Menemencioğulları İle İlgili Arşiv Belgeleri I (77 Belge İle Birlikte)", *BELGELER Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, cilt XXI, Sayı 25, 2000, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001, ss. 162-163.

Paşa'nın tarafında faaliyet gösterirken; kardeşi Habib Bey, bir süre İbrahim Paşa'nın isteği doğrultusunda hareket etmiş, daha sonra da Osmanlı ordusunda yer alarak Mısırlılara karşı savaşmıştır¹⁸. Ancak, bu tutumlarını uygulamış oldukları birtakım politikalar çerçevesinde yürütmüşlerdir.

I. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa İsyanı ve İsyanın Çukurova Bölgesi'ndeki Boyutu

Mehmet Ali Paşa, Mısır'da bağımsız bir hanedanlık kurmak amacıyla, korunması oldukça zor olan bölgenin Doğu Akdeniz'de güçlü bir devlet olması ve güvenliğinin sağlanması için çalışıyordu. Mısır'ın doğal sınırlarının Süveyş'te değil Toroslar'da olduğu düşüncesinden hareketle korunması daha kolay olan Suriye'yi Mısır'a sınır yapmak gerektiğini düşünmüştü¹⁹. Bu durum Mehmet Ali Paşa'nın, oğlu İbrahim Paşa'ya Çukurova'yı işgal ettirmesinin en önemli nedenlerinden biridir. 1832'den sonra İbrahim Paşa Anadolu'da propaganda faaliyetlerine başlamıştı. Mehmet Ali Paşa da casusları aracılığıyla yaptırdığı propagandalar sayesinde birçok taraftar kazanmıştı²⁰. Anadolu'nun çeşitli şehirlerinden İbrahim Paşa'ya kendi idaresine geçmek arzusunda olduklarına dair birçok yazı geldiği gibi İbrahim Paşa da birçok Anadolu şehrine ve Osmanlı büyüklerine mektuplar göndererek bunları kendi tarafına çekmek için büyük oranda propaganda yapmaya başlamıştı²¹. Mektup gönderdiği kişiler arasında Menemencioğulları Aşireti'nden Ahmed ve Habib Beyler de yer almaktaydı.

Mısırlıların Anadolu'da özellikle Çukurova Bölgesi'yle ilgilenmelerinin bir diğer sebebini İbrahim Paşa, babası Mehmet Ali Paşa'ya yazdığı bir mektupla açıklamıştı. İbrahim Paşa, bu mektubunda, donanmalarının geleceği için gerekli olan kereste ihtiyaçlarını karşılamak için Adana ve Antalya'yı almak istediğini belirtmekteydi. Çünkü İngiltere, Mısırlılara kereste ihracını kesmiş ve Avusturya da onların kereste taleplerini reddetmişti²². Suriye gibi, Adana ve çevresi de kereste ve maden açısından verimli bir bölge olduğu için İbrahim Paşa'nın dikkatini çekmişti. Kereste ve maden, Mısır'da bulunmayan ve Mısırlılar için gerekli ve son derece kıymetli kaynaklardı. Bu nedenle İbrahim Paşa, hemen kereste ve maden üretimini ele geçirerek, Payas tarafında kesilen kerestelerin Gülek tarafına nakli için çalışmalara başlamıştı. Gülek Boğazı civarında kışlık kaleler ve tabyalar, Tarsus'tan Pozanti'ya kadar olan yollar üzerinde de hanlar ve kışlalar inşa ettirmişti²³. Tabya yapımına önem veren İbrahim Paşa, daha önce yaptırılan tabyaları yeniden "kireç taşı" ile imar ettirmişti²⁴. Kereste ve madenlerin nakli için hayvan gücünden faydalanılmaktaydı.

¹⁸ BOA., H.H., 376 /20471-İ, H. 11 Rebiü'l-evvel 1251 (20 Haziran 1835).

¹⁹ Şinasi Altundağ, a.g.e., s. 35.

²⁰ Şinasi Altundağ, "Mehmet Ali Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, cilt 7, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul, 1993, s. 571.

²¹ Altundağ, a.g.e., s. 64.

²² Altundağ, a.g.e., s.104-105.

²³ Hikmet Öz, *Tarsus Tarihi*, Tarsus Rotary Klubü ve Tusev Vakfı Yayınları, I. Baskı, 1991, s. 64-65.

²⁴ BOA., H.H., 373 /20412-B.

İbrahim Paşa, Menemencioğlu Ahmed Bey'le birlikte²⁵ Adana'ya inerek Payas tarafındaki keresteleri naklettirmek için civar aşiretlerden parası ile 2400 öküz istemişti²⁶. Bu durum, kereste ve madenin Mısırlılar için ne kadar önemli olduğunun da bir göstergesidir.

Çukurova'da giderek karışık bir hal alan siyasi ortam, İbrahim Paşa'nın bölgeyi tümüyle hâkimiyeti altına almasında kolaylık sağlamıştır. Aşiretlerin kendi aralarındaki çekişmeler ve devletin bu duruma kayıtsız kalması, halkın İbrahim Paşa ve ordusuna bir kurtarıcı gözüyle bakmasına neden olmuştur. Çukurova'daki bu karışıkların etkisiyle Mısırlılar, bölge aşiretlerinden aylıklı asker sağlama yoluna gitmişlerdir²⁷. İbrahim Paşa, Çukurova'nın en önemli geçitlerinden biri olan ve Toroslar'ı Anadolu'ya bağlayan Gülek Boğazı'nı Menemencioğlu Aşireti'nin yardımcıları ile hâkimiyeti altına alan Mehmet Ali Paşa da ordu ve donanmasını kuvvetlendirmeye devam etmekteydi. Hatta Irak'a da göz dikerek, İngiltere'yi kendi tarafına çekebilmek amacıyla Süveydiye tarafından Fırat'a vapur geçirmek üzere çalışmalara başlamıştı²⁸. Sultan Mahmut'un 30 Haziran 1839'da ölmesi Mısırlılar için bir fırsat gibi görünse de İngilizlerin geleceği söylentisi Arap askerlerinin 1840'da Gülek Boğazı'ndan toplanıp Adana'ya giderek bölgeden ayrılmalarına neden olmuştur. Mısırlılar giderken, Adana'daki cephanelerinin tümünü götürmeyeceklerini anlayınca, Osmanlı ordusunun eline geçmesini önlemek amacıyla yakmışlardı. Menemencioğlu Ahmet Bey bu olayı şu şekilde ifade etmiştir: "Mısırlı gidecekleri vakit Adana'da olan cephâneyi ateş virmişler ve çekilüb gitmişler imiş. Adana'nın üzeri duhândan görünmez oldu." Bu olaydan sonra cephanelerin bulunduğu Adana kalesinin bütün duvarlarının yıkıldığı söylenmektedir²⁹.

Mısırlıların Çukurova'dan ayrılmasında, İngilizlerin geldiği söylentisinin rolü olduğu gibi İngiltere, Avusturya, Rusya ve Prusya devletleri arasında imzalanan 15 Temmuz 1840 tarihli Londra Antlaşması'nın gereklerinin yerine getirilmiş olması da etkili olmuştur³⁰. Mehmet Ali Paşa, Fransızların izlediği politikaya güvenerek, Londra Antlaşması'nı tanımayıp Beyrut'a asker çıkarmış ve bu nedenle Çukurova'daki kuvvetlerini bu bölgeye çekmişti. Ancak, yenilgiye uğrayarak güçlkle Mısır'a çekilebilmişti. Bu arada, Mısır'ın bombardıman edileceğinin bildirilmesi üzerine Mehmet Ali Paşa, Osmanlı Devleti ile anlaşmak zorunda kalmıştı³¹. Görüşmeler sonucunda, Mısır'a yaptığı hizmetlere karşılık, babadan oğula geçmek suretiyle buranın

²⁵ İbrahim Paşa'nın gittiği yerlere, Menemencioğlu Aşireti beylerinden Ahmed Bey'le birlikte gitmesi ikisi arasındaki yakınlığa işaret etmektedir.

²⁶ BOA., H.H., 376 /20471-İ, H. 11 Rebiü'l-evvel 1251 (20 Haziran 1835).

²⁷ BOA., H.H., 19748-B, Aktaran: Kurt, a.g.m., s. 155.

²⁸ *Mısır Meselesi*, (Bâb-ı âli Hariciye Nezareti), İstanbul Matbaa-i Amire, 1334, s. 16.

²⁹ Menemencioğlu Ahmed Bey, a.g.e., s. 137.

³⁰ Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih (1789–1960)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980, s. 86.

³¹ Kasım Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova'ya) Bir Bakış*, Hürsöz Yayıncılık, Adana, 1990, 8. baskı, s. 290–291.

valiliği kendisine ve soyuna bırakılmıştı³². Böylece, Mısır yine Osmanlı Devleti'ne bağlı ancak, özel statüsü olan bir eyalet haline getirildi. Mısır'da bu statünün taraflarca kabul edilmesi ile 1831'de başlayan sorun, resmen sona ermiş oldu. 10 Temmuz 1841'de Londra'da yapılan bir toplantıda imzalanan protokol ile Mısır meselesinin kapandığı ilan edilmiştir³³.

II. Menemencioğlu Aşireti'nin Mısırlılara Ve Osmanlı Devleti'ne İki Taraflı Yardımları

II.1. Aşiretin İki Taraflı Yardım Politikasının Nedenleri

Aşiretin her iki tarafı da desteklemesinin çeşitli nedenleri vardı. Mısırlıları desteklemeleri ekonomik nedenlerden kaynaklanıyordu. Aşiret beyleri Mısırlıların tarafını tutarak ganimet elde edeceklerini ummuşlardı. Bu desteğin ekonomik olduğu kadar siyasi nedenleri de vardı. Ahmet Bey, ağabeyi Hacı Nabi Bey'in çarptırıldığı sürgün cezasının kaldırılmasını ümit etmiş ve bu nedenle de İbrahim Paşa'nın istediği her şeyi yapmıştı. Ancak, İbrahim Paşa, Menemencioğulları'nın her türlü yardımına rağmen bu isteklerini yerine getirmeyince Ahmet Bey, Osmanlı tarafına meyilemeye başlamıştı³⁴. Bu da verilen desteğin ve yapılan yardımların çıkar amaçlı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, Menemencioğulları'nın, iki tarafın üstünlük durumlarına göre yön değiştirdikleri görülmektedir. Örneğin, Çukurova'da Osmanlı ordusuyla Mısır askerlerinin çatışmasında, Mısır ordusunun galip gelmesiyle Hacı Habib Bey, İbrahim Paşa'nın tarafına geçmiş ve kendisine 1500 kuruş maaş tahsis edilmişti³⁵. Ancak, Hacı Habib Bey, tümüyle İbrahim Paşa'ya bağlanmak da istemiyordu. Çünkü İbrahim Paşa'nın kendisini yöresinden koparıp Mısır'a götürmesinden korkmuştu. Cebel-i Ahmer yaylağında³⁶ bulunduğu bir sırada İbrahim Paşa'nın Hacı Habib Beyi bir mektupla Adana'ya çağırması üzerine Habib Bey, kendisini memleketinden ayırıp Mısır'ı götüreceğini sanarak "Rum" tarafına³⁷ kaçmıştır. Onun bu hareketi, Adana Mütesellimi olan kardeşi Hacı Nabi Bey'in, olaydan sorumlu tutularak İbrahim Paşa tarafından Akka'ya dört yıllığına sürgün edilmesine yol açmıştı³⁸. Hacı Nabi Bey, İbrahim Paşa'ya yardım etmekten çekindiğinden, Adana Mütesellimliğini yapmak istemiyormuş gibi davranarak, Mısırlılar gittikten sonra

³² Yaman, a.g.m., s. 426.

³³ Fahir H. Armaoğlu, *Siyasi Tarih, 1789-1960*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975, s. 124.

³⁴ Menemencioğlu Ahmed Bey, a.g.e., s. 132.

³⁵ Menemencioğlu Ahmed Bey, a.g.e., s. 125.

³⁶ Şimdiki adı Kızıldağ Yaylağı'dır.

³⁷ Bu dönemde yöre halkı tarafından Canib-i Rum olarak addedilen yer, İç Anadolu'ya doğru olan bölgedir.

³⁸ BOA., H.H., 373 /20412-B, H. 27 Safer 1251 (M. 7 Haziran 1835).

Osmanlı'ya hesap vermesinin kolaylaşacağını umuyordu³⁹. Mısırlıların Çukurova'dan ayrıldığına dair haberin duyulmasının ardından, merkezden gelen "*Mısırlıları takip edin...*" emri üzerine Hacı Nabi Bey'in bir grup askerle takip etmiş gibi görünmesi bu duruma açıklık kazandıran bir örnektir⁴⁰. Aşiret beyleri, aşiretlerinin geleceği ve beyliklerinin devamı için tabi oldukları devletin ordusuna yardım etmek zorunda olduklarının bilincindeydiler ve ona göre hareket etmişlerdi. Hatta bu yardımları "boyun borcu" olarak nitelendirmekteydiler⁴¹. Hacı Nabi Bey'in bu tutumu Mısırlılar gittikten sonra Osmanlı'ya karşı kendilerini savunma planının bir parçasıydı. Aynı şekilde, Menemencioğlu Ahmet Bey'in şu sözlerinde bu savunmayı desteklemektedir.

*"Eğer devletce bir su'âl -cevâb olunursa mes'ul ve mu'âteb olmayacak kadar Mısırlıya hakaret ettik benim bundan sonra bir işim kalmadı"*⁴²

Oysa Mısırlılara en fazla destek ve yardım bizzat Ahmet Bey tarafından yapılmıştı. Aşiret mensupları, hem Osmanlılara hem de Mısırlılara karşı sorumluluk altına girdiklerinden, durum gerektirdiğinde bir şekilde kendilerini savunmak zorunda hissetmişlerdi. Yapılan yardımlar iki taraflı olunca sorumluluk da iki taraflı olarak üstlenilmekteydi. İbrahim Paşa, Osmanlı ordusuna yardım edenleri para cezası başta olmak üzere çeşitli cezalara çarptırmaktaydı. Örneğin; Sırkıntılı Aşireti ve Karakayalı Aşireti 1000 kese, Karahacılı Aşireti 500 kese ceza bedeli öderken, Menemencioğlu Aşireti, aşiret beylerinin Mısırlılara yapmış olduğu hizmetler sayesinde böyle bir cezadan kurtulmuştu⁴³. Aşiret üyelerinden farklı tarafları destekleyenlerin birleştikleri ortak nokta, aşiretlerinin çıkarları doğrultusunda hareket etmiş olmaları. İbrahim Paşa'nın bölgeyi işgali Osmanlıların gücü konusunda onları tereddütte bırakmıştı. Böylesi stratejik bir durumdan aşiret üyeleri ancak iki taraflı hareket ederek çıkar sağlayabilirlerdi. Bir yandan, Osmanlı Devleti'ne karşı olan sorumluluklarını yerine getirmek, diğer yandan da yaşadıkları bölgede aşiretlerine refah içinde ve daha iyi bir gelecek sunmak için çalışmak onların temel amacı olmuştur.

Aşiretin bu iki yanlı olma tavrında kendi içlerinde yaşadıkları bölünmenin de etkisi vardır. Ancak, bu ikiye ayrılış, dışardan bakıldığında aşiret yapısında yaşanan ciddi bir bölünme izlenimi verse de iki kardeş arasında bilinçli olarak alınan bir tavır kararına dayanması kuvvetli bir ihtimaldir. Ahmet Bey, askeri birlikleriyle Mısır ordusu ve İbrahim Paşa ile birebir hareket ederken; Habib Bey ise hem Osmanlı hem de Mısırlılarla iletişim halinde olduğundan iki taraf için de bir haber kaynağı konumundaydı. Kardeşlerin bu tavırlarının temelinde, aşiretlerinin çıkarları ve beyliklerinin devamını sağlamak amacı yatmaktaydı. İki koldan faaliyet gösteren bu

³⁹ Bu örnekte de görüldüğü gibi Menemencioğlu Aşireti beyleri arasında bir fikir ayrılığı yaşanmıştır. Hacı Nabi Bey, Osmanlı korkusuyla Mısırlılara yardım etmekten çekinirken, kardeşleri bu yardımı Osmanlı'ya hissettirmeden yapmaya çalışmışlardır.

⁴⁰ Menemencioğlu Ahmed Bey, a.g.e., s. 136.

⁴¹ BOA., H.H., 368 /20335, H. 1247 (M. 1831).

⁴² Menemencioğlu Ahmed Bey, a.g.e., s. 137.

⁴³ Menemencioğlu Ahmed Bey, a.g.e., s. 135.

kardeşlerin tutumlarından, bilinçli bir denge politikası uyguladıkları sonucu çıkmaktadır. Aşiretlerin genel yapılarında var olan bütünsel kimlikte, bu açıdan bir kırılma yaşandığı düşünülse de bu tavrın temelinde aslında bir çıkar ilişkisi yattığı çok açıktır.

II.2. Mısırlılara Yapılan Yardımlar

II.2.a. Mısırlılar İçin Journallik (Casusluk):

Journallik, Menemencioğlu Aşireti'nin Mısırlılara en ilginç yardım faaliyetidir. Gerek İbrahim Paşa, gerekse Osmanlı Devleti, birbirleri hakkında bilgi edinmek için casus tutma yoluna gitmişlerdir⁴⁴. 1832'de İbrahim Paşa, Menemencioğullarına büyük bir değer verdiğini, kendilerinin Mısır taraftarı olduklarını ileri sürerek, kulluk gösterecekleri günlerin geldiğini hatırlatmış ve genel durum hakkında düzenli bir şekilde bilgi göndermelerini istemişti. İbrahim Paşa'nın bilgi istediği sırada, Habib Bey'in aşiret askerleri ile birlikte Osmanlı ordusu dâhilinde Gülek Boğazı'na gitmişti. Bu durum, İbrahim Paşa'nın Osmanlı ordusu hakkında haber almak için neden Habib Bey'i seçtiğini de çok açık bir şekilde göstermektedir. Habib Bey'in, Osmanlı ordusundaki görevi hem Gülek Boğazı'nı Mısırlıların işgalinden kurtarmak hem de Mısır ordusunun faaliyetleri hakkında bilgi toplamaktı. Ancak, Habib Bey'den ne bir zafer haberi ne de Mısırlıların durumları hakkında en ufak bir bilgi gelmişti. Osmanlı, bu durumu bir vefasızlık olarak algılamış ve Habib Bey'i uyarıyordu.

*"...Birbirimizle görüşülme hasebiyle meyânede olan hukûka riâyet olunarak a'daların önlerine çıkılub çıkılmadığına ve çıkıldı ise bir ibraz-ı sadâkat ve hamîyyet olunup olunmadığına ve ne tarafa gidüb gitmediklerine ve ne tarafda ikâmet ettiklerine ve bir tarafda ikâmet idiler ise hâllerinin ne vechle oldığına dâir tarafınızdan bir haber-i meserret zuhûr itmediğinden ta'accübde kalındı zîrâ meyânede olan hukûk-ı zâide mûraât olunur ve tarafınızdan işbu keyfiyyete dâir bir mektûb zuhûr ider hulyâstıyla her ne kadar intizârda kalındı ise de ile'l-ân hiçbir mektûbunuz zuhûr itmediği ve bu kadar bi-vefâlığın sizlere lâyük ve revâ görülemeyeceği..."*⁴⁵

Habib Bey ise genel durumu anlayabilmek için sessiz kalmaktaydı. Ancak bu arada, İbrahim Bey'in kendisinden istediği bilgileri içeren bir mektup yazmıştı. Bu mektup, İbrahim Paşa'ya Osmanlı ordusunun durumunu anlatıyordu. Buna göre, Ak Köprü'nün muhafazası için bir miktar askerin hazır bulundurulduğu, Çarıkçı Mehmed Paşa komutasında on bin askerin Ulukışla'da ikamet ettiği ve merkezden Konya tarafına gönderilen, aralarında Arnavut askerin de bulunduğu toplam otuz beş bin askerin bölgedeki diğer askerî birliklerle birleştiği belirtilmekteydi.

"...İbrahim Paşa tarafından bu kullarına vürûd iden şukkaya mebnî müşârûn-ileyhe tahrîren irsâl buyrulan arzuhâlin müsveddesidir

⁴⁴ Her iki casusluk durumuna ilişkin olarak arşiv belgelerinden örnekler verilmiştir. BOA., H.H., 370 /20372-T, H. 1248 (M. 1832), BOA., H.H., 349 /19779-A, H. 8 Rebiü'l-evvel 1248 (M. 17 Temmuz 1832), BOA., H.H., 349 /19779-B, H. 1248 (M. 1832).

⁴⁵ BOA., H.H., 349 /19779-A, H. 8 Rebiü'l-evvel 1248 (M. 17 Temmuz 1832).

Ak Köprü nâm merhalenin hıfz ve muhafazasıçün bir mikdar asâkir tertib olunmuştur ve el-hâletü hâzihî ikâmet üzeredir ve Çarıkçı Mehmet Paşa hazretlerinin ma'yyet-i devletlerinde on bin neferâtdan mütecaviz asâkir olub Ulukışlak nâm merhalede ikâmet üzeredir ve devletlü serdar-ı ekrem efendimizin ma'yyet-i devletlerinde yirmi bin neferâtdan mütecaviz asâkir olarak Ereğli nam merhalede ikâmet üzeredir ve âsitane-i aliyyeden medine-i Konya tarafına vürûd iden Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ile müceddeden tertib olunan Arnabut asâkir olarak otuz beş bin asâkirden mütecâviz asâkir mâ'yyet-i hazret-i serdâr-ı ekremiyye bu günlerde vürûd itmîş."⁴⁶

Fakat bu mektup, Osmanlı'nın eline geçmiş ve Habib Bey bölgeden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Habib Bey'in kardeşlerinden birinin merkeze çağırılması da aslında Osmanlı'nın uyguladığı rehin alma işlemi olarak değerlendirilebilir⁴⁷. Bu arada Habib Bey'in kardeşi Ahmet Bey'in İbrahim Paşa ile birlikte hareket etmesinin nedenini araştırmak üzere Adana'ya bir görevli gönderilmişti.⁴⁸

Habib Bey'in bu olayda konumu ve tutumu oldukça ilginç çelişkileri göstermekteydi. Bir yandan Osmanlı ordusu, Habib Bey'e, yüksek maaş teklif edip orduda görev vererek, kendi tarafına çekmeye çalışmaktaydı; çünkü Çukurova'nın korunması için stratejik bir öneme sahip olan Gülek Boğazı, ancak aşiret askerleri aracılığıyla savunulabilirdi. Fakat diğer yandan Habib Bey, Mısırlıları desteklemek arzusundaydı ve Çukurova'ya dönmesine merkez tarafından izin verilmemesi üzerine bu tutumunu açıkça ifade etmiştir⁴⁹. Bu nedenle Habib Bey, arada kalmış gibi görünmekte ve bu konumunu kullanmaktan geri kalmamaktaydı. Osmanlı ordusunun içinde görev aldığı için Mısırlılar için bir haber kaynağı idi. Ancak Osmanlıya yardım edilmesinin Mısırlılar tarafından bilinmesinden korkuyordu. Nitekim Adana'ya döndüğünde İbrahim Paşa'nın kendisini çağırmasından korkup kaçmıştı.

II.2.b. Mısır Ordusunun Hayvan Taleplerini Karşılama:

İbrahim Paşa, Adana'ya gönderdiği Hicri 12 Cemaziye'l-evvel 1247 (Miladi 21 Ekim 1831) tarihli bir emirnamede, bedelini göndermek suretiyle yöre aşiretlerinden Mısır ordusunun hayvan ihtiyacını karşılamalarını istemişti.

"...ordu-yu mezbûr için satun alınmak üzere külliyyetli hayvanatın iktizası olmakla Adana Eyaleti'nin havi olduğu aşiret ve kazaların tahammüllerine göre bargirler tevzi'i olunmuş olduğundan derûn-u Tarsus ve tevabi'i kazalara dahi iki yüz res' bargir isabet itmekle mezkûr bargirleri derûn-ı Tarsus kazalarından

⁴⁶ BOA., H.H., 349 /19779-B, H. 1248 (M. 1832).

⁴⁷ BOA., H.H., 19734-G, H. 2 Rebiü'l-evvel 1248 (M. 29 Ağustos 1832); Aktaran: Kurt, a.g.m., s. 157.

⁴⁸ BOA., H.H., 22679-A, 22679-B, Hicri 11 Cemâziye'l-evvel 1251 (Miladi 4 Eylül 1835), Aktaran: Yılmaz Kurt, a.g.m, ss. 162-163.

⁴⁹ BOA., H.H., 22618, H.H. 22618-A, Aktaran: Kurt, a.g.m., ss. 158-159.

*tedarük idüp bahaları bu taraftan virilmek üzere bu tarafa sevk ve irsaline gayret itmeniz babında...*⁵⁰

19. yüzyılda Çukurova'yı gezen Langlois'e göre, Menemencioğlu (Melemencioğlu) Aşireti⁵¹, Çukurova'daki aşiretler arasında en fazla hayvana sahip aşiretti⁵². Bu nedenle Mısırlılar, bu tür ihtiyaçlarını genellikle adı geçen aşiretten -bedellerini ödemek kaydıyla- talep etmişlerdi. Çünkü kereste ve madenlerin nakli için hayvan gücünden yararlanılmaktaydı. 20 Haziran 1835 tarihinde Mısırlılar tarafından, Payas tarafındaki kerestelerin nakli için Menemencioğlu Aşireti ve civar aşiretlerden parası ile 2400 öküz istenmişti.

*"...İbrahim Paşa... Tarsus'a incek olduğu mal'um ve â'yânları olmağla arz olundu ...ve Adana aşîrinden iki bin dört yüz öküz bahasıyla matlûb eyliyor ve Payas tarafında kat' olunan kereste indirmesine ve cümlesine mübâşir tayini olmuştur ..."*⁵³

Mısırlılar, Menemencioğlu Aşireti'nin yanı sıra civar aşiretlerden de bazı ihtiyaçlarının karşılanmasını istemekten ve almaktan geri kalmamaktaydı⁵⁴.

II.2.c. Mısır Ordusuna Verilen Askeri Destek:

İbrahim Paşa, Çukurova'da kaldığı sürece, halkı kendi tarafına çağırarak ve bol miktarda para vaat ederek, bunlardan asker sağlamaya çalışmaktaydı. Halk, yalnız İbrahim Paşa'yı desteklemekle kalmamış birçokları maiyetleri ile birlikte, manevi gücü iyice zayıflamış olan Osmanlı ordusu üzerine baskınlar yapmaya ve bu suretle bunların diğer kısımlarla bağımlı keserek tamamen dağılmaları için çalışmaya başlamıştı. Hatta çeşitli şehirlerden Mehmet Ali Paşa'nın idaresine geçmek isteyenler dahi olmuştu⁵⁵. Menemencioğlu Aşireti beyleri de askerî birlikleri ile birlikte Mısır ordusuna kolluk gücü olarak yardımcı olmaktadır. Özellikle Ahmet Bey, her şeyi göze alarak askerî birliği ile İbrahim Paşayla hareket etmiş ve pek çok konuda ona yardım etmişti. Gülek Boğazı'nın Mısırlılar tarafından ele geçirilmesine bir grup askeri ile yardım etmiştir.

⁵⁰ 285 No'lu Tarsus Şer'îye Sicilinde yer alan bu belge İbrahim Paşa'nın ağzından yazılmış bir emirnamedir. Tarsus Şer'îye Sicilleri (TŞS.), Defter No: 285, Belge No: 36, s. 35, H. 12 Cemaziye'l-evvel 1247 (M. 21 Ekim 1831).

⁵¹ Tarsus Şer'îye Sicilleri'ndeki kayıtlarda Menemencioğlu Aşireti'nin, Karaisalı Sancağı'na bağlı Kusun Nahiyesi'nde yaşadıkları ve Karaisalı Naibine tabi olduklarından Tarsus Naibinin onlara müdahale etme hakkının olmadığı kayıt olunmuştur. TŞS., Defter No: 291, Belge No: 145, s. 92, H. 5 Şaban 1266 (M. 14 Haziran 1849).

⁵² Aşiretin 120 bin hayvana sahip olduğu bilinmekteydi. Bkz. Ener, a.g.e., s. 298.

⁵³ BOA., H.H., 376 /20471-İ, H. 11 Rebiü'l-evvel 1251 (M. 20 Haziran 1835).

⁵⁴ Örneğin; Hicri Rebiü'l-âhir 1259 (M. 12 Mayıs 1843) tarihli bir belgede Mısırlıların, Birhan (Burhan) Aşiretinden çam talep ettikleri ve aşiret mensupları bu talebi reddedince zor kullanarak istediklerini aldıkları kaydedilmiştir. TŞS., Defter No: 292, s. 13, H. 3 Rebiü'l-âhir 1259 (M. 12 Mayıs 1843).

⁵⁵ Altundağ, a.g.e., s. 65.

“...İbrahim Paşa Adana'ya gelüb ve bir hafta ikâmet iderken halen Menemenci mir-i aşireti Ahmed Bey dahi Adana'ya gelür birlikte Gülek tarafında olan ma'dene gayret eyledikleri andan Tarsus'a inecek olduğu mal'um ve ayânları olmağla...”⁵⁶

Bu nedenle, Ahmet Bay devletçe vatan haini sayılırken, İbrahim Paşa tarafından ödüllendirilmekte idi. Mısır ordusuna yardımda bulunan aşiret beyleri ile süvari ve piyade askerlerden oluşan birliklerine aylık maaş verilmekteydi⁵⁷.

II.3. Osmanlı Ordusuna Yardım Faaliyetleri

II.3.a. Osmanlı Devleti'nin Aşiretin Kolluk Gücünden Yararlanma Talebi:

Osmanlı Devleti'nin, Mısır ordusunun ilerlemesi karşısında Menemencioğlu Aşireti'nden genellikle kolluk gücü talebinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Aşiretler, kolluk gücü bakımından, düzensiz de olsa ciddi bir potansiyele sahipti. Devlet, kimi zaman bu düzensiz ve başıbozuk askerî güce de ihtiyaç duymaktaydı. Mısırlıların Gülek Boğazı'na gelmesine yakın, Konya'dan Kaymakam Rauf Paşa, boğazın düzenli ordudan ziyade başıbozuk askerle muhafazasının, boğazın mevki gereği daha uygun olacağını düşünerek, Menemencioğlu Habib Bey'den Gülek Boğazı'nı muhafaza etmek için aşireti halkı ile birlikte boğaza yerleşmesini istemiştir. Habib Bey Rauf Paşa'nın bu isteğini kabul etmişti. Ancak, kardeşi ve aşiretinin süvarileri, Adana'da İbrahim Paşa'ya dâhil olduklarından Mısırlıların, söz konusu boğazı ele geçirmeleri daha da kolaylaşmıştı⁵⁸. 1832'de kaymakam olan Rauf Bey, gönderdiği 1832 tarihli tahriratında Gülek Boğazı'nın Menemencioğlu Ahmet Bey ve askerî kuvvetleri tarafından nasıl ele geçirildiğini ve durumun vahametini şöyle anlatmaktaydı:

“...bu def'a ordu-yı hümâyûnları kâim-i makâmı Rauf Paşa kullarının birtakım tahrirâtı vürud idüb bazı zehair-i mürettebeye ve İç İl Sancağına îânet-i lâzime icrasına dair yazılan mekâtib-i çakerinin cevabı ma'dası dahi Menemencioğlu Ahmed ve refikasının Bereketlü Ma'deni tarafına taaruz ve tasallutlarına dâir ordu-yı hümâyûn seraskeri Mehmed Paşa kulları tarafında vürud iden şukka ve ilâmin gönderildiğine ve Gülek Boğazının havene-i Mısriyye tarafından zabtı ne suretle olmuş olduğuna...”⁵⁹

Aşiretlerin eşkıyalıkları konusunda dikkati çeken en önemli konu, aşiret eşkıyalarının daha çok devleti ve devletin malını hedef almalarıydı. Ekonomik ve ahlâki çöküntünün yaygınlaştığı ve devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde ortaya çıkan bir

⁵⁶ BOA., H.H., 376 /20471-İ, H. 11 Rebiü'l-evvel 1251 (M. 20 Haziran 1835).

⁵⁷ BOA., H.H., 366 /20213, H. 1248 (M. 1832); H.H., 368 /20335, H. 1247 (M. 1831).

⁵⁸ Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, cilt 4-5, (Yeni yazıya aktaran: Yücel Demirel), Yapı Kredi Yayınları ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 735.

⁵⁹ BOA., H.H., 366 /20213, H. 1248 (M. 1832).

sosyal ve ekonomik problem olarak eşkıyalık, bu dönemde de sıkça rastlanan bir durumdu⁶⁰.

Kaymakam Rauf Bey, Ahmet Bey'in yardım ile Mısır ordusunun Gülek Boğazı'nı zaptetmesinde, paşaların gevşekliğinin ve geçilmesi güç, muhafazası gerekli ve kolay bir yeri bırakıp Ulukışla'ya ve Ereğli taraflarına kaçmalarının ve yerlerine Menemencioğlu gibi sadakati şüpheli olarak addedilen bir adamı bırakmalarının etken olduğunu vurgulamaktaydı⁶¹. Asıl üzücü nokta ise Gülek Boğazı'nı muhafaza etmekle görevli paşaların, boğazı koruyamayacak kadar güçsüz olmadıkları halde burayı bırakıp gitmeleriydi. Bu görevliler, yeteri kadar güce sahip olmalarına rağmen yerel güçlerin baskılarına dayanmamışlardı.

“...Gülek Boğazının elden çıkması paşaların gevşekliğinden ve boğaz-ı mezkûr gibi sa'bü'l-mürur ve muhafazası elzem ve asan olan mahalli biragub kimi Ulukışla'ya ve kimi Ereğli'ye çekilerek boğazı Menemencioğlu gibi ecnebi ve sadakati meşkük adama ısmarlamalarından neş'et itmiş olmağla asıl güce giden ve bais-i teessüf olan Allahü'l-hamd ve'l-mennihi boğaz-ı mezkûru muhafaza idemeyecek derecede acizleri yoğ iken şöylece havene-i Mısriyyeye zabt itdirmiş olmaları kazıyyesi olub...”⁶²

Mısır kuvvetlerinin Çukurova'ya girmesiyle birlikte Osmanlı Devleti, ordusu için destekçi güç olarak Tarsus'tan ve Menemencioğlu Aşireti'nden aylıklı asker sağlamalarını istemişti. Bâb-ı âli'den 1831'de Adana mütesellimine gönderilen bir Hatt-ı Hümayûn'da, Tarsus ve çevresindeki aşiret ve kabilelerden beş binden on bine kadar süvari ve piyade asker toplanıp Halep ve Rakka Valisi Suriye ve Arabistan ordusu seraskeri Mehmet Paşa'nın emrine gönderilmesi istenilmekteydi. Adana Mütesellimi, Tarsus ve Menemencioğlu Aşireti'nden sağlayabildiği kadar asker ile birlikte her türlü hizmeti bir boyun borcu olarak yerine getireceklerini belirtmişti.

“...ahâli-yi Mısriyye dahi berülere tahatti ve tecavüze cesaret idecek olurlar ise ol zaman bunların birisine ve emr-i âli suretine bakılmayarak baki kalan tevabi'at-ı çakerânemle Tarsus sancağından ve Menemenci aşiretinden yine tedarik idebildiğim kadar asâkir-i külliye ile vâcibe-i zimmetimiz olan vesâir hizmet ve sadâkatin icrâsına sür'at olacağı...”⁶³

Bu yardımı, aşiretlerin bir boyun borcu olarak nitelendirmelerinin nedeni, konargöçer Türkmen aşiretlerinin başlıca görevleri arasında bu gibi işlevlerin yerine

⁶⁰ Mustafa Öztürk, “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık”, *Belleten*, Cilt LVI, Sayı 211, Aralık 1990, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 976-983.

⁶¹ Menemencioğlu Ahmed Bey, sadakatinden şüphe edilen, güvenilir olmayan biri olarak nitelendiriliyordu. Ahmed Bey'e olan bu güvensizlik büyük ölçüde İbrahim Paşa ile birlikte hareket etmesinden ve ona destek vermesinden kaynaklanmaktadır. BOA., H.H., 366 /20213, H. 1248 (M. 1832).

⁶² BOA., H.H., 366 /20213, H. 1248-(M. 1832).

⁶³ BOA., H.H., 368 /20335, H. 1247 (M. 1831).

getirilmesinin yer almasıydı⁶⁴. Yörükler, Osmanlı Devleti ordularında genellikle geri hizmetlerde kullanılırlar ve yirmi beşi yamak, beşi eşkinci olmak üzere otuz kişilik timara sahiplerdi.⁶⁵ Osmanlı hükümetinin diğer bir isteği de Adana Eyaleti'nin konumunun deniz kenarında yer aldığı gerekçesiyle İskenderun'dan Tarsus'a kadar olan havalinin itina ile muhafaza edilmesinin zorunluluğuydu.

“...Adana Eyaleti sevhil-i bahrde vaki' olduğundan İskenderun'dan Tarsus'a kadar bu havâlinin muhafazası gayet itina olunacak madde olduğundan...”⁶⁶

Osmanlı ordusundan gelen 1832 tarihli bir emre göre Kazanlı ve Mersin iskelelerinin Mısırlılardan korunması için yeni tabyalar inşa ettirilmesi ve düzenlenmesi istenmiş ve bu amaçla yirmişer, otuzar asker ile bir bölükbaşı tayin olduğu gibi bir mühendis, yirmi dört topçubaşı, gerekli diğer mühimmat ve bir miktar top gönderilmişti.

“...Tarsus Sancağı'nda kâin Kazanlı ve Mersin iskelelerinin sâlik-i râh-i dalâl asâkir-i bed-fi'âl-i Mısıryyeden muhafazaları zımnında canib-i vilâyetden beherine yigirmişer otuz nefer asâkir ile bir nefer bölükbaşı ta'yin olunmuş olduğu tahkik kılınub zikr olunan iskelelerin nazar-ı muhalifeyn olmaları hasebiyle mezkûrül- mikdar neferât ile emr-i muhafazaları mümkün olamayacağı zâhir ve bu cihetle beherine mikdar-ı vâfi asâkir ta'yin ve iktizası vechle tabyalar inşa ve toblar vaz'ıyla istikmâl-i esbab muhafaza ve muhâresesi vâcibeden idüğü...ordu-yu hümâyûnumdan bir nefer mühendis ve yigirmi dört nefer tobcu ve mühimmâtı ile iki kıt'a tob dahi gönderilmiş ve asâkir-i mısıryye canibinden oltaraflara bir güne sarkındılık vukû'u ihdas olunduğı Tarsus taraflarından haber geldiğı gibi...”⁶⁷

Osmanlı ordusu, Mısır askerlerine karşı yalnız bölge ahalisinin yardımları yeterli olamayacağından civar bölgelerin uygun olanlarından asker sağlamalarını istemekteydi⁶⁸. Ayrıca, yüklü miktarlarda yiyecek ve hayvan talebinde

⁶⁴ Konargöçer Türkmen aşiretlerinin başlıca görevleri arasında, bir idari görevlinin emri altında iç ayaklanmaların bastırılmasında emniyet sağlayan güvenlik kuvvetleri olarak görev almak, ordunun nakliye işlerinde yardımcı olmak, sefere hazırlanmasında et ve yağ ihtiyacını sağlamak, derbent ve geçitleri korumak gibi işler yer almaktaydı. Verilen örnekte de görüldüğü gibi 19. yüzyıla gelinmesine rağmen bu kural hala benimsenmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri “Bozulus Türkmenleri 1540-1640”*, s. 120; İnbaşı, a.g.m., s. 153; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 27.

⁶⁵ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001, s. 697.

⁶⁶ BOA., H.H., 368 /20335, H. 1247 (M. 1831).

⁶⁷ TŞS., Defter No: 285, Belge No: 43, s. 40-41, H. 1248 (M. 1832).

⁶⁸ TŞS., Defter No: 285, Belge No: 46, s. 42, H. Evahir-i Muharrem 1248 (M. 29 Nisan 1832).

bulunulmaktaydı. Hayvanlar büyük topların nakli için kullanılmak amacıyla talep edilmekteydi⁶⁹.

1832 tarihinde merkezden Mısırlıların durumlarını öğrenmek için Adana'ya bir casus gönderilmiştir⁷⁰. Ancak, bu casusun Menemencioğlu Aşireti'nden olup olmadığı bilinmemektedir. Casusun ifade ettiğine göre, İbrahim Paşa'nın yanında iki alay piyade askerden başka Tarsus ve Adana'nın girişinde de ikişer alay süvari asker istihdam edilmişti. Tarsus'tan günlüğü beşer kuruşa bin atlı askerle birlikte bin atlı Arap askeri Gülek ve Dinyelik Boğazları'nın korunması için tayin edilerek bu boğazlarda ikamet ettirilmişlerdi.

“Adana'ya vardım Mısırlı İbrahim'in yanında iki alay piyade askerden başka görmedim Tarsus'da kezalik iki alay süvari ve Antakya'da dahi iki alay miktarı asker Adana'da istihdâm olunmak üzere derün-ı Adana'da kâin bi'lcümle hanlar tahrir olundu gerek Adana'da ve gerek Tarsus'dan yevmiyesi beşer guruşa olarak bin nefer atlı birlikden ve bin nefer miktarı dahi ... Arap atlısından Gülek ve Dinyelik Boğazlarının muhafazaları zımnına tayin eylemiş...”⁷¹

Mehmet Ali Paşa'nın, oğluna gönderdiği yazı üzerine Adana'ya hemen üç yüz altmış top boşaltılarak, Mısır'dan kırk tekne yiyecek gelmişti. Ancak, gelirken yolda bir teknesinin ziyan olması üzerine adı geçen boğazlarda terk edilen toplar gemilere yüklenerek Mısır'a gönderilmişti.

“...Rebiü'l-aherin yirminci cuma günü Mehmet Ali'den merkûm İbrahim'e nişan gelerek derhal üç yüz altmış top endahtıyla haylice şenlik eyledi ve pazar ertesi günü dahi Mısır'dan kırk tekne zehâir-i menvi'a gelicek fakat yolda bir sefinesi telef olmuş olduğunu söylediler ve boğaz-ı mezkûrdan hasbel-icâb terk olunmuş olan topların cümlesini sefinelere koyarak Mısır'a göndermiş idüğünü işittim merkûm İbrahim birkaç adamla Gülek Boğazına geldim gördüm ve Adana'da olan asker-i mısriyye bu kışdan sonra Üsküdar'a kadar gideceğiz deyu söyleniyorlar içlerinde ziyadece hastalık var...”⁷²

Bu olumsuz koşullarda Adana'daki Mısır askerlerinin çoğunun hasta olması kıştan sonra Üsküdar'a geri dönecekleri söylentisinin ortaya çıkmasına sebep olmuştu.

SONUÇ

Mehmet Ali Paşa'nın, oğlu İbrahim Paşa komutasındaki ordusu aracılığıyla, Çukurova'yı dokuz yıl süren işgali aynı zamanda 19. yüzyılda taşradaki idari yapının nasıl işlediğini açık bir şekilde göstermektedir. Menemencioğlu Aşireti'nin İbrahim Paşa'nın bölgeyi işgali döneminde çeşitli faaliyetleri değerlendirildiğinde bu konuda

⁶⁹ TŞS., Defter No: 285, Belge No: 5, 6, 9, s. 4, 6, H. 1247 (M. 1831).

⁷⁰ BOA., H.H., 370 /20372-T, H. 1248 (M. 1832).

⁷¹ BOA., H.H., 370 /20372-T, H. 1248 (M. 1832).

⁷² BOA., H.H., 370 /20372-T.

ilginç bir örnek oluşturduğu görülmektedir. Menemencioğlu Aşireti boy beyleri, faaliyetlerine aşiretlerinin çıkarları doğrultusunda yön verirken ilginç bir denge politikası yürütmüş oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, aşiret beyleri hem Mısır hem de Osmanlı ordusuna yardımda bulunmuşlardır. Bu yardımlar karşılığında, özellikle Mısırlılar tarafından aşiret mensuplarına bedel ödendiği görülmektedir.

İbrahim Paşa'yı, yerel bir siyasi güç olan aşiretlerden yardım almaya iten en temel neden, 19. yüzyıl taşrasında baş gösteren merkezî otorite boşluğu ve bundan kaynaklanan, devletle aşiretler arasındaki çekişme durumuydu. Çöküş ortamında Osmanlı Devleti'nin öncelikleri ile göçebe aşiretlerin çıkarları sürekli çatışmaya başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iskân politikası nedeniyle merkezî idareyle aşiretler arasında sürekli bir çekişme yaşanmakta idi. Aşiretlerin hareketlilikleri merkez açısından potansiyel bir tehlike kaynağı oluşturmaktaydı. Dahası, aşiretlerin örgütlenme biçimlerinin, liderin aşiret içindeki otoritesinde yoğunlaşması göçebelere, Osmanlı yönetiminin bir parçası olma anlamında itaat etmeye de yönlendirmiyordu. Göçebeler, liderlerinin aşiretin aynı zamanda kolluk gücü olarak görev yapması nedeniyle merkezî yönetimin kendi üstlerinde bir hakkı olmadığını iddia edebiliyorlardı⁷³. Göçebelere hareketliliği ve bağımsızlığı Osmanlı merkezî yönetimine karşı muhalefet potansiyelini geliştiren bir unsurdur. Bu bağımsızlık ve hareketlilik göçebelere, Osmanlı Devleti'nin kontrol altında tutmak istediği bir tehdit haline getirdi⁷⁴. 18. yüzyılda başlatılan iskân politikalarında en büyük sorun olan yaylak-kışlak faktörünün dikkate alınmaması, başarısızlığa uğranılmasına neden olmuştu. Bu nedenle 1842'den itibaren aşiretler, yaylak ve kışlak için başka yerlere gitmeden buldukları sancak ve kazada bu ihtiyaçlarını karşılamaları amacıyla kışlaklarında iskân edilmeye çalışılmıştır⁷⁵. Bu açıdan, aşiretler devletin içinde bulunduğu sıkıntılı duruma çözüm olabilecek yeni insan kaynakları olarak görülmüşlerdir. Bu düşünceden hareketle, Mısırlılara karşı da aşiret askerlerinin yardımına başvurulmuştur. Ancak, bu durum aşiretlerin yerleştikleri yerlerde yerel idareyi tamamen ele geçirerek, merkezi otoriteye karşı daha büyük bir güç unsuru oluşturmalarına yol açmıştır. Özellikle Tanzimat sonrasında uygulanan bu politikanın da çok başarılı olduğu söylenemez.

İbrahim Paşa'yı bir aşiretten yardım almaya iten nedenlerden biri, bu dönemde Osmanlı Devleti'yle aşiretler arasında giderek artan çatışmalar iken diğer itici güçler arasında aşiretlerin, konargöçer yaşam biçimlerinin sonucunda bölgeyi iyi tanımasını yer almaktaydı. Bunun yanı sıra aşiretler askerî anlamda büyük bir potansiyel gücü içinde barındırmaktaydı.

Sonuç olarak, incelenen dönem ve bölgede yerel güç unsuru içinde bir aşiret, bağlı olduğu devletin sınırları içinde ortaya çıkan bir iç isyanda, karşı tarafa yardım faaliyetleriyle kritik bir rol oynamıştı. Olayda dikkat çeken noktalardan biri, isyancı güçlerin, devletin sınırları dâhilinde bulunan aşiretlerden yardım almayı tercih etmesidir. Söz konusu aşiretin, yaşadığı bölgeyi işgal eden isyancı güçlere, yabancı bir unsur olmalarına rağmen, yardım etmesi ise olayın diğer yüzünü ortaya koymaktadır.

⁷³ Rudi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, Çeviren: Müfit Günay, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 95.

⁷⁴ Lindner, a.g.e., s. 118-119.

⁷⁵ Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, s. 114.

Aşiret beylerinden iki kardeşin başrolleri oynadığı bu olayda gerek Osmanlı Devleti'nin gerekse aşiret beylerinin tutumu dikkat çekiciydi. Kardeşlerden Ahmet Bey, Mısırlılara yönelik destekçi tavrını hiç değiştirmezken Habib Bey iki taraf arasında tereddüt etmiş ve gidip gelmiştir. Böylece her iki tarafı da memnun etmiş oluyorlardı. Ancak bütün bu faaliyetlerin çıkar amaçlı ve bilinçli yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nin, jurnal mektubunu ele geçirmesine rağmen Habib Bey'e ceza vermek yerine ona ve askerlerine duyduğu ihtiyaçtan dolayı, affederek kendi tarafına çekmeye çalışması oldukça ilginç bir politikadır. Bu da devletin düştüğü sıkıntılı durumun ciddiyetini göstermekteydi. Aşiret ise bölgede yerel otoriteye hâkim olmak çabasıındaydı. Nitekim Mısırlılar, bu savaştan yenik ayrılmışlardı; ancak Menemencioğlu Aşireti Çukurova'da idari alanda söz sahibi olup elde ettikleri maddi kazanımlarla refah düzeylerini yükseltmişlerdi.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri (BOA.)

- H.H. (Hatt-ı Hümayûn) – 349 /19779-A
- H.H. (Hatt-ı Hümayûn) – 349 /19779-B
- H.H. (Hatt-ı Hümayûn) – 376 /20471-İ
- H.H. (Hatt-ı Hümayûn) – 373 /20412- B
- H.H. (Hatt-ı Hümayûn) – 366 /20213
- H.H. (Hatt-ı Hümayûn) – 368 /20335
- H.H. (Hatt-ı Hümayûn) – 370 /20372-D
- H.H. (Hatt-ı Hümayûn) – 370 /20372-T
- H.H. (Hatt-ı Hümayûn) – 444 /22244/ 2
- H.H. (Hatt-ı Hümayûn) – 452 /22379-G
- H.H. (Hatt-ı Hümayûn) – 452 /22379/ M

Şer'iyeye Sicil Defterleri

- 285, 291, 292 Numaralı Tarsus Şer'iyeye Sicil Defterleri.

Birincil Kaynaklar

- Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, cilt 4–5, (Yeni yazıya aktaran: Yücel Demirel), Yapı Kredi Yayınları ve Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- MENEMENCİOĞLU Ahmed Bey, *Menemencioğulları Tarihi*, (Yayına Hazırlayan: Yılmaz Kurt), Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- Mısır Meselesi*, (Bâb-ı âli Hariciye Nezareti), İstanbul Matbaa-i Amire, 1334.

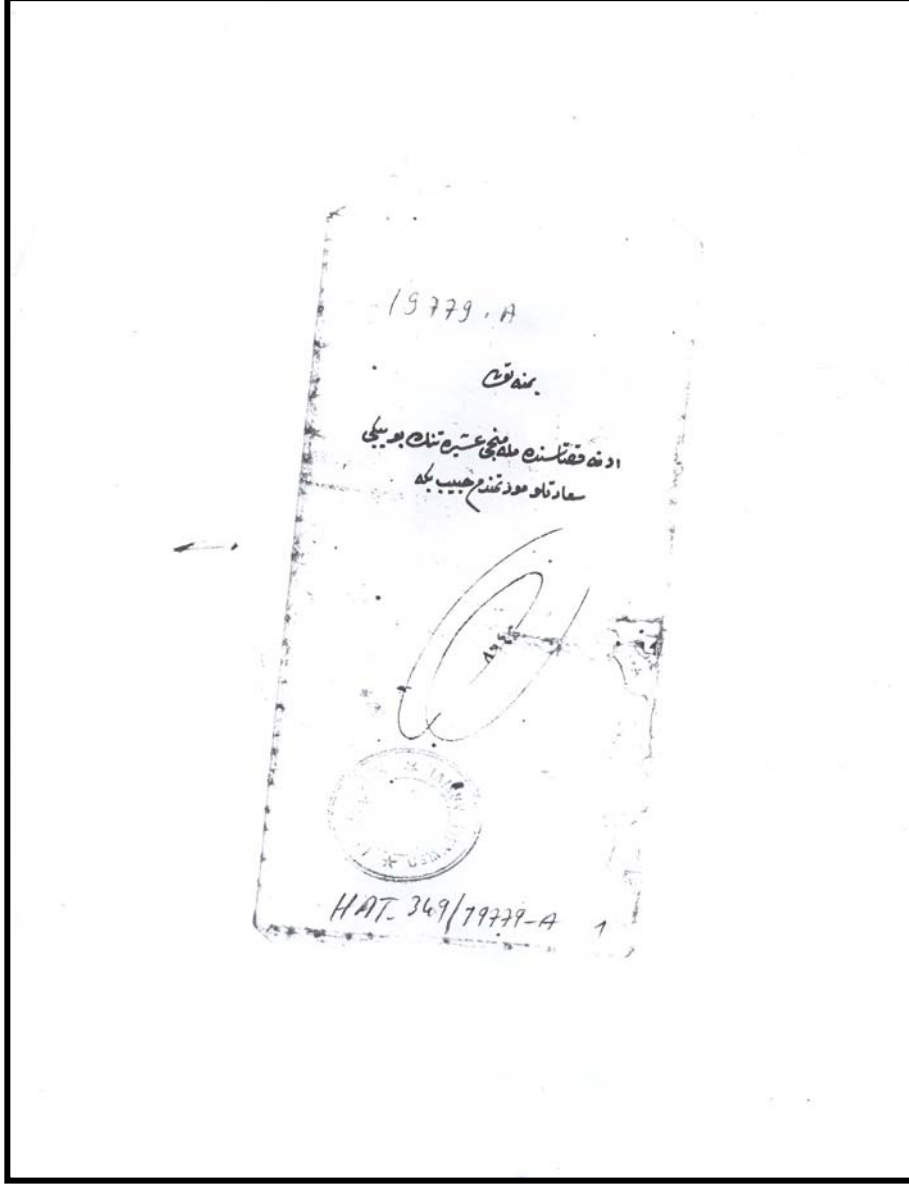
Araştırma Ve İnceleme Eserler

- AKGÜNDÜZ, Ahmet ve diğerleri, (1993), *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, İstanbul.

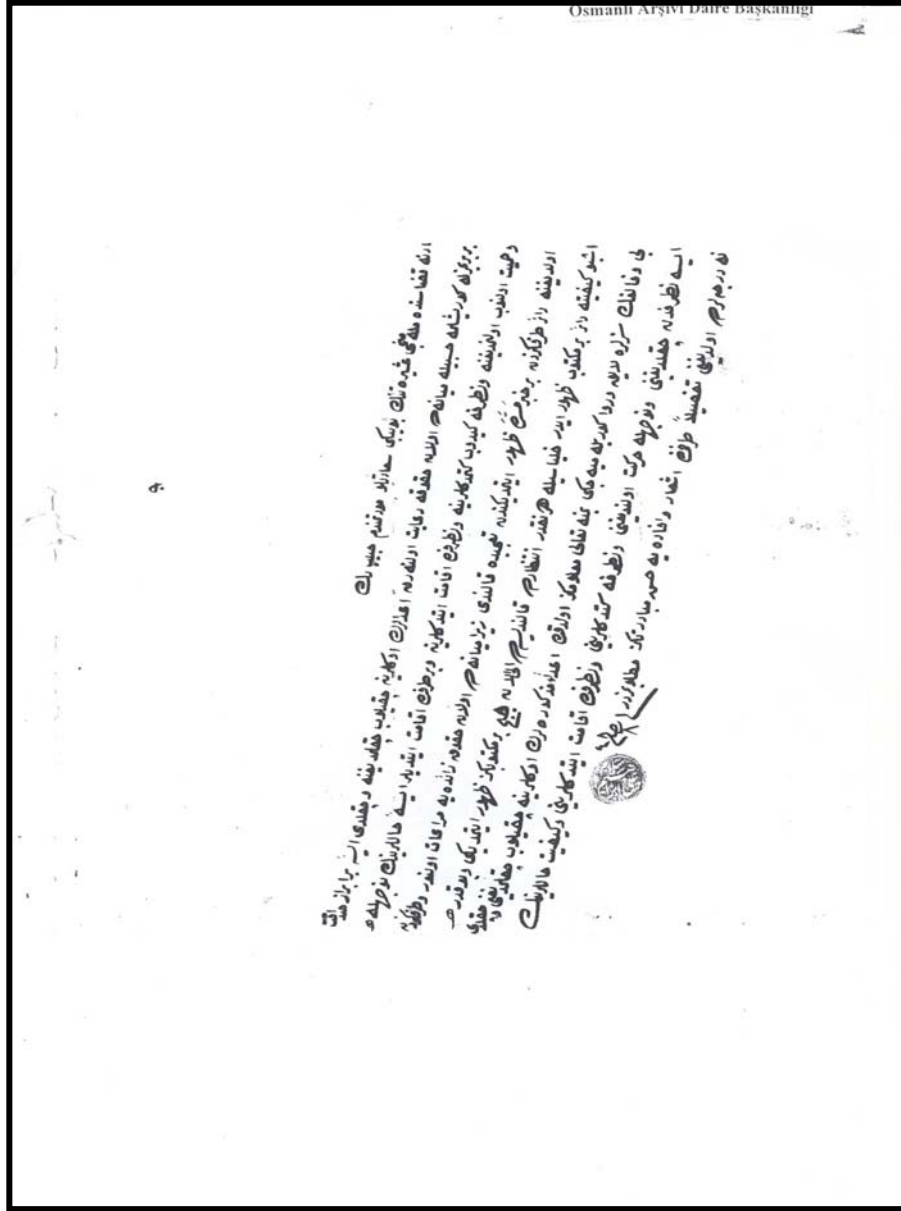
- ALTUNDAĞ, Şinasi, (1988), *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, Mısır Meselesi, 1831-1841*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- _____, (1993), “Mehmet Ali Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, cilt VII, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul, s.s. 566-579.
- ARMAOĞLU, Fahir H., (1975), *Siyasi Tarih (1789-1960)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- BULDUK, Üçler, (2000), “Bozdoğan Yörükleri ve Yaylak-Kışlak Sahaları”, *Anadolu’da ve Rumeli’de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu ve Bildirileri*, Tarsus, 14 Mayıs 2000, Yör-Türk Vakfı Yayınları, Ankara, s.s. 71-82.
- ÇETİNTÜRK, Selahattin, (1943), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yörük Sınıfı Ve Hukuki Statüleri”, *Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, sayı II, cilt II, Ankara, s.s. 115-120.
- ENER, Kasım, (1990), *Tarih Boyunca Adana Ovasına(Çukurova’ya) Bir Bakış*, Hürsöz Yayıncılık, Adana.
- GÜNDÜZ, Tufan, (1997), *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri “Bozulus Türkmenleri 1540-1640”*, Bilge Yayınevi, Ankara.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, (1997), *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İNALCIK, Halil-QUATAERT, Donald, (2004), *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt II, 1600-1914*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- İNBAŞI, Mehmet, (2000), “Rumeli Yörükleri”, *Anadolu’da ve Rumeli’de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu ve Bildirileri*, Tarsus, 14 Mayıs 2000, Yör-Türk Vakfı Yayınları, Ankara, s.s. 144-182.
- KASABA, Reşat, (2005), *Dünya, İmparatorluk ve Toplum, Osmanlı Yazıları*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- KURT, Yılmaz, (2001), “Menemenciogulları İle İlgili Arşiv Belgeleri I (77 Belge ile birlikte)”, *BELGELER Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, Cilt XXI, Sayı 25, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.s. 85-187.
- LINDNER, Rudi Paul, (2000), *Ortaçağ Anadolu’sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, (Çeviren: Müfit Günay), İmge Yayınevi, 1. baskı.
- MERT, Özcan, (1999), “Osmanlı Döneminde Ayanlık Dönemi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 6-Teşkilat, Editör; Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.s. 174-180.
- ORHONLU, Cengiz, (1987), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- _____, (1990), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Derbend Teşkilatı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, İkinci baskı.
- ÖZKAYA, Yücel, (1994), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Ayanlık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- _____, (1999), “Merkezî Devlet Yapısının Zayıflamasının Sonuçları: Ayanlık Sistemi ve Büyük Hanedanlıklar”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 6-Teşkilat, Editör; Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.s. 160-180.
- ÖZ, Hikmet, (1991), *Tarsus Tarihi*, Tarsus Rotary Klubü ve Tusev Vakfı.
- ÖZTÜRK, Mustafa, (1991), “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkiyalık Olayları”, *Belleten*, Cilt LIV, Sayı 211, Aralık 1990, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.s. 963-992.

- TÜRKAY, Cevdet, (2001), *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul.
- ÜÇOK, Coşkun, (1980), *Siyasal Tarih (1789–1960)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 3. baskı, Ankara.
- YAMAN, Talat Mümtaz, (1942), “Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın İsyanı Üzerine Anadolu ve Rumeli'ye Gönderilmiş Olan Bir Emirname”, *Tarih Vesikaları Dergisi*, Cilt I, Sayı 6, Maarif Vekilliği Yayınları, Ankara, s.s. 426–429.

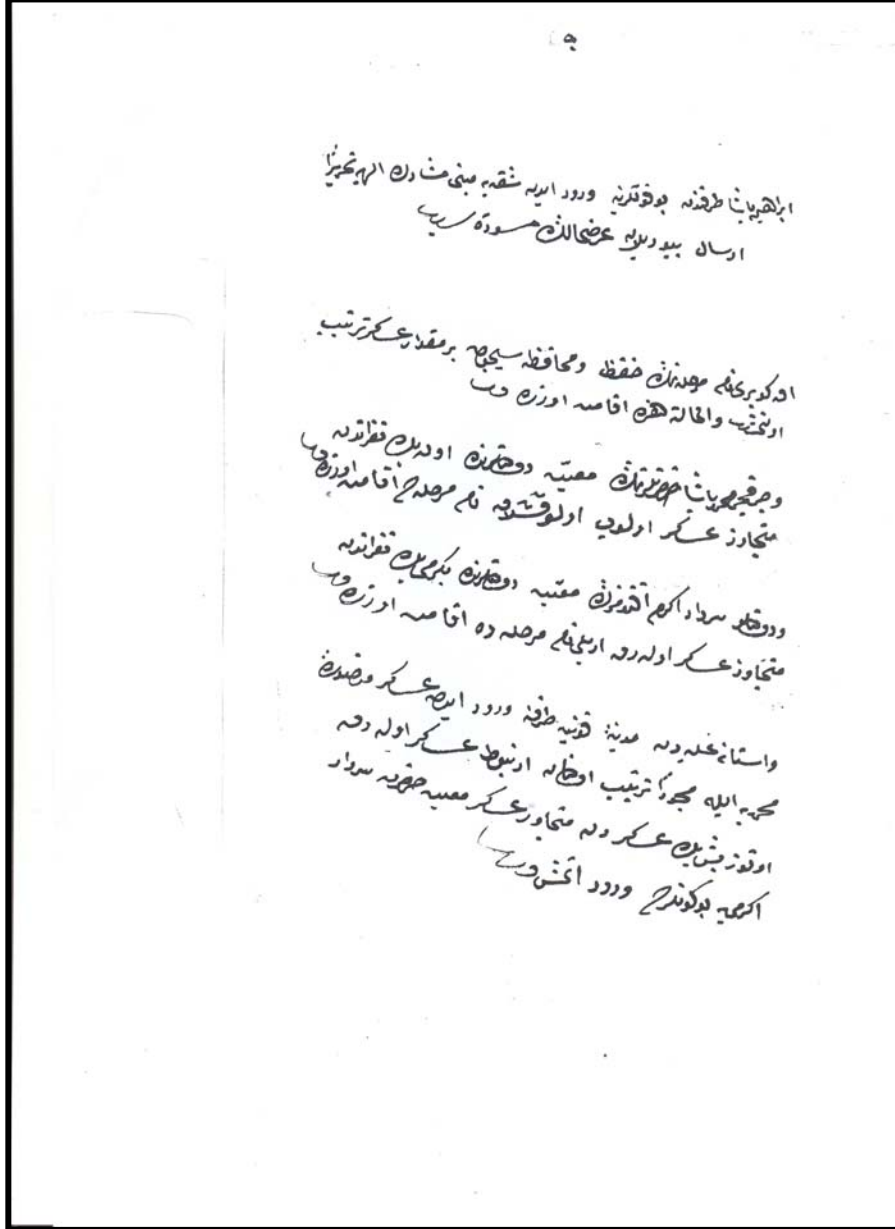
EKLER

Ek 1 a- Hatt-ı Hümayûn (H.H.)-349/19779-A (Habib Bey'e Osmanlı Devleti'nden gelen mektubun zarfı).

Ek 1 b- Osmanlı Devleti'nin Habib Bey'den Mısırlılar hakkında bilgi vermesini istemesine dair mektup. Hatt-ı Hümayûn (H.H.)- 349/1779-A.

Ek 1 c- Menemenci Aşireti'nin Boybeyi Habib Bey'in nerede ve ne kadar Osmanlı askeri olduğunu Mısır Seraskeri İbrahim Paşa'ya jurnali. Hatt-ı Hümayûn (H.H.), 349/19779-B.

